

Ο Τύπος των Μεταρρυθμιστών

Η προβολή των θέσων τους από τις σελίδες των φιλικά προσκείμενων εφημερίδων

Του Νίκου Γ. Μοσχονά

Ιστορικού, Διευθυντή Ερευνών
στο Εθνικό Ιδρυμα Ερευνών

Η ΑΝΑΛΗΨΗ της Υπατης Αρμοστείας του Ιονίου Κράτους από τον Ιωάννη Κόλμπορν (Colborne), βαρόνο του Σήτον (Seaton), το 1843, σήμανε την ανατολή νέας περιόδου στην πολιτική ιστορία της Επτανήσου. Ο Σήτον υπήρξε στρατιωτικός με εξαιρετικές ικανότητες και πολιτική εμπειρία, έχοντας υπηρετήσει σε σημαντικές διοικητικές θέσεις και διακριθεί ως κυβερνήτης του Καναδά. Οι προοδευτικές αντιλήψεις του, σε συνδυασμό με τις νέες τάσεις της βρετανικής πολιτικής, επέτρεψαν την εισαγωγή σειράς ρηξικέλευθων μέτρων, που αποσκοπούσαν στη βελτίωση του πολιτικού κλίματος και στην αναβάθμιση του βιοτικού και του μορφωτικού επιπέδου του πληθυσμού. Ανάμεσα στα μέτρα που θέσπισε ήταν η ελεύθερη εισαγωγή και κυκλοφορία ελληνικών εφημερίδων στα Ιόνια Νησιά, η ελευθερία σύστασης πολιτικών λεσχών, το δικαίωμα συγκρότησης πολιτικών συγκεντρώσεων, η δυνατότητα ίδρυσης ιδιωτικών τυπογραφείων, καθώς και η ελευθερία του Τύπου. Σημαντική τομή αποτέλεσε η αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος που αφορούσαν στη συγκρότηση και λειτουργία των διοικητικών θεσμών (Επαρχιακά Συμβούλια, Γερουσία, Νομοθετική Συνέλευση, Δημοτικά Συμβούλια).

Αρση λογοκρισίας

Θεμελιώδης πολιτική πράξη που ικανοποιούσε πάγιο αίτημα των Επτανησίων, υπήρξε η εισήγηση του αρμοστή (17 Μαΐου 1848) για την ακύρωση του άρθρου του Συντάγματος που επέβαλε περιορισμούς στον Τύπο. Με συνακόλουθη απόφασή της, η Βουλή καθιέρωσε την ελευθερία του Τύπου μέσα στο πλαίσιο που θα καθόριζαν ειδικοί νόμοι και κατάρχησε την προληπτική λογοκρισία (22 Μαΐου 1848).

Οι νέες συνθήκες επέτρεψαν την έκδοση και την κυκλοφορία πολιτικών εφημερίδων, που παράλληλα με την ειδησεογραφία, τις «παραφυλλίδες» με ιστορικό ή φιλολογικό περιεχόμενο και τη λοιπή ύλη, δημοσίευαν άρθρα που σχολίαζαν την κατάσταση, εκφράζοντας τις απόψεις των συντακτών για τα πράγματα της Επτανήσου αλλά και την πολιτική σκέψη και ιδεολογία των πολιτικών παρατάξεων.

Σε πολλές εφημερίδες ο τίτλος συμπληρωνόταν με τον επεξηγηματικό υπότιτλο, ενώ συχνά υπήρχε στην προμετωπίδα χαρακτηριστική αρχαία, ευαγγελική ή

άλλη ρήση που προσδιόριζε το πνεύμα του εντύπου.

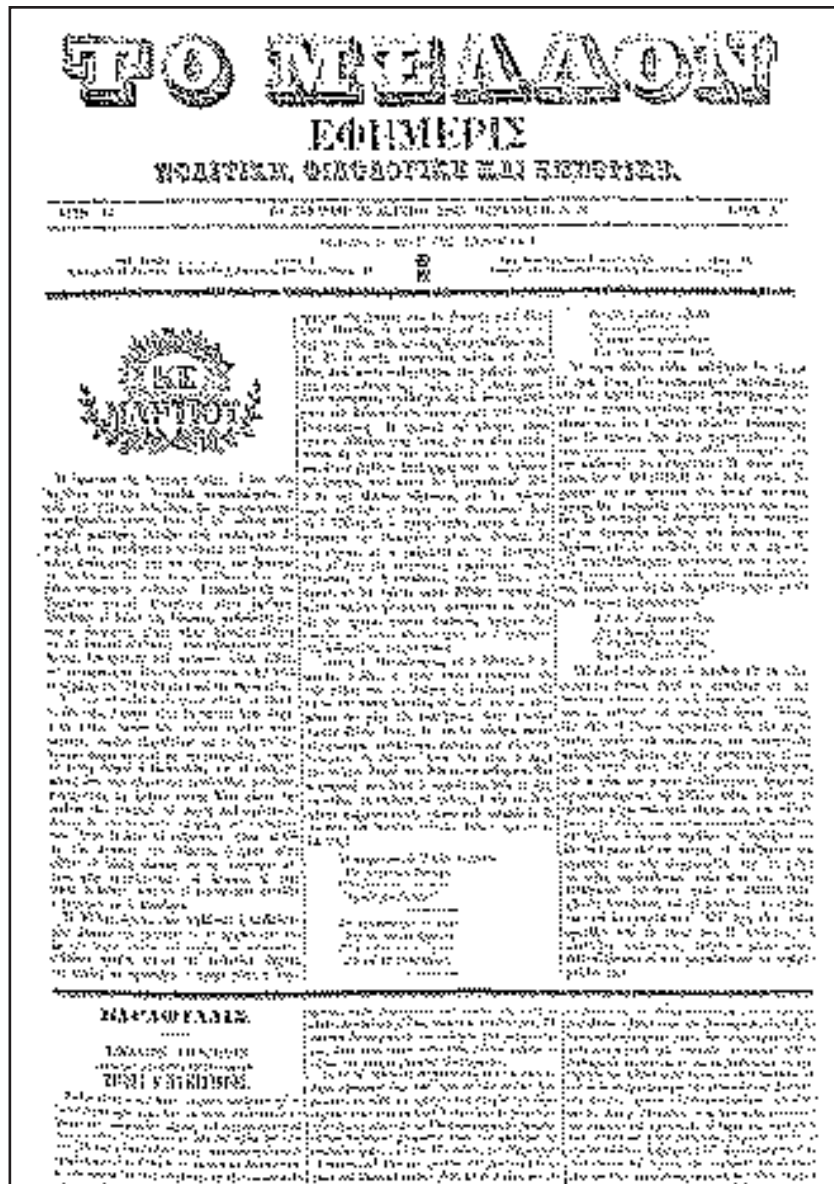
«Μέλλον» – «Πατρίς»

Οι πρώτες εφημερίδες που κυκλοφόρησαν στα Ιόνια Νησιά ήταν *Το Μέλλον*, που εκδόθηκε στη Ζάκυνθο (1 Ιανουαρίου 1849), και η *Πατρίς*, που εκδόθηκε στην Κέρκυρα (15 Ιανουαρίου 1849). Και οι δύο ανήκαν στον πολιτικό χώρο των «Μεταρρυθμιστών», δηλαδή στη φιλελεύθερη παράταξη που έχοντας διαμορφώσει μια προοδευτική ιδεολογία ακολουθούσε μετριοπαθή τακτική στις εθνικές και πολιτικές διεκδικήσεις. Στην παράταξη αυτή ανήκαν επιφανείς προσωπικότητες που προέρχονταν από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, αλλά και εκπρόσωποι της διανοησης και της επιστήμης, όπως ο φιλόσοφος Πέτρος Βράιλας Αρμένης, ο λόγιος Ανδρέας Μουστοξύδης, ο Σωκράτης Κουρής, ο Στέφανος Παδοβάς, ο Ναπολέων και ο Σπυρίδων Ζαμπέλιος, ο Ιωάννης Μαρίνος, ο Νικόλαος Βαλιέρης, ο Νικόλαος Χωραφάς, ο Αντώνιος Γαΐτας, ο Κανδιάνος Ρώμας και άλλοι. Σε αυτή την παράταξη πρόσκεινταν επίσης οι ποιητές Ανδρέας Κάλβος και Διονύσιος Σολωμός.

Η εφημερίδα *Το Μέλλον*, εκδιδόταν (Ιανουάριος 1849 – Μάρτιος 1851) με εβδομαδιαία συχνότητα και ορισμένα άρθρα της ήταν μεταφρασμένα και στα ιταλικά. Τυπωνόταν στο τυπογραφείο «Ο Ζάκυνθος» του Κωνσταντίνου Ρωσόλμου, με «υπεύθυνο εκδότη» τον νομομαθή Αντώνιο Γαΐτα και αργότερα (από το φύλλο 33 της 13 Αυγούστου 1849) τον Θεόδωρο Ζερβό ως «υπεύθυνο συντάκτη». Στους συντάκτες της περιλαμβάνονταν επίσης ο Φιλικός Φραγκίσκος Καρβελάς, ο Γ. Διαμαντόπουλος και ο Κανδιάνος Ρώμας. Πολιτικοί στόχοι της εφημερίδας ήταν η άσκηση ελέγχου της διοίκησης, η βελτίωση των νόμων, η αναμόρφωση του Συντάγματος και η διατήρηση της εθνικής ανεξαρτησίας.

Κορυφαία εφημερίδα του μεταρρυθμιστικού χώρου αναδείχθηκε η *Πατρίς*, που εκδιδόταν στην Κέρκυρα (Ιανουάριος 1849-Ιανουάριος 1851) και αυτή με εβδομαδιαία συχνότητα στην ελληνική και τη γαλλική. Τυπωνόταν στο τυπογραφείο «Ερμής» του Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφώς και είχε «υπεύθυνο συντάκτη» τον Πέτρο Φωκά. Ιδρυτής και αρχισυντάκτης της εφημερίδας ήταν ο Π. Βράιλας Αρμένης, ενώ ανάμεσα στους συντάκτες της περιλαμβάνονταν εξαιρετικές προσωπικότητες, όπως ο Ναπολέων και ο Σπυρίδων Ζαμπέλιος, ο Ανδρέας

Συνέχεια στην 12η σελίδα

Η πρώτη σελίδα της Ζακυνθινής εφημερίδας «Το Μέλλον», αριθμ. φύλλου 13, της 25ης Μαρτίου 1849. Η προβολή της επετείου της Ελληνικής Επανάστασης υποδηλώνει emphatically τα ενωτικά αισθήματα των Επτανησίων μεταρρυθμιστών (αρχείο εφημ. Θαν. Καλαφάτη).

Το φύλλο αριθμός 1 της κερκυραϊκής μεταρρυθμιστικής εφημερίδας «Πατρίς», η οποία αναδείχθηκε σε κορυφαία εφημερίδα του μεταρρυθμιστικού χώρου. Το πρωτοσέλιδο άρθρο «Της η αποστολή της δημοσιογραφίας εν τη Επτανήσω» δίνει ακριβώς το πλαίσιο αρχών και πολιτικής δράσης των Μεταρρυθμιστών (αρχείο εφημ. Θαν. Καλαφάτη).

Συνέχεια από την 11η σελίδα

Κάλβος και ο Ιωάννης Πετριτσόπουλος. Από το φύλλο 11 της 25 Μαρτίου / 6 Απριλίου 1849 –με προφανή αναφορά στον διπλό συμβολισμό της εορτής του Ευαγγελισμού ως θρησκευτικής εορτής και ως επετείου της εθνικής παλιγγενεσίας– προστέθηκε στην προμετωπίδα, κάτω από τον τίτλο της εφημερίδας, η ξυλόγραφη παράσταση του Αρχαγγέλου Γαβριήλ, που κρατεί Σταυρό με την επιγραφή χιαστί ΕΥΑΓΓΕΛ[ΙΖΟΥ] ΓΗ ΧΑΡΑΝ ΜΕΓΑΛ[ΗΝ], ενώ από τα σύννεφα, όπου πατεί ο αρχάγγελος, πετάει ένα περιστέρι με τη χρονολογία αωκα (1821), που εκπορεύεται από το ράμφος του ως απόληξη ακτίνων.

«Ενωσις»

Στην Κεφαλονιά εκδιδόταν η εβδομαδιαία εφημερίδα *Ενωσις* (Απρίλιος 1849–Απρίλιος 1850), που τυπωνόταν στο τυπογραφείο «Η Σάλπιγξ» με υπεύθυνο εκδότη τον Σπ. Πολυκαλά και με συντάκτες τον Ν. Βαλιέρη, τον Δ. Μηλιάρη, τον Κ. Φωκά και τον Ν. Χωραφά. Κάτω από τον τίτλο έφερε ως έμβλημα ξυλόγραφη παράσταση συμπλέγματος δύο ενωμένων χεριών και ακτινοβόλου Σταυρού με την επιγραφή ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ (παράσταση που αποτελούσε παραλλαγή του μεσαιωνικού εμβλήματος της Κεφαλονιάς).

Στον μεταρρυθμιστικό χώρο ανήκαν τρεις ακόμη εφημερίδες. Ο *Σπινθήρ*, που εκδιδόταν στη Ζάκυνθο ήδη από τον Οκτώβριο του 1847 έως τον Σεπτέμβριο του 1849 ως δεκαπενθήμερη «Εφημερίς περιέχουσα ωφελίμους και τερπνάς αναγνώσεις», σύμφωνα με τον αρχικό υπότιτλό της, και που επανεκδόθηκε ως εβδομαδιαία «Εφημερίς πολιτική, φιλολογική και εμπορική» κατά την περίοδο από Φεβρουάριο 1849 έως Απρίλιο 1850, με υπεύθυνο συντάκτη τον Περικλή Καλόφωνο. Τυπωνόταν στο τυπογραφείο «Ο Ζάκυνθος» του Κ. Ρωσσολύμου. Τα άρθρα της δημοσιεύονταν στην ελληνική και την ιταλική. Συντάκτες της ήταν ο ιατροφιλόσοφος Δ. Πελεκάσης, ο πολιτευτής Γ. Βερούκιος, ο ποιητής Γ. Λαγουιδάρας και ο δικηγόρος Ν. Μινώτος. Στην Κέρκυρα εκδιδόταν από τον Ανδρέα Μουστοξύδη η εφημερίδα *Φιλαλήθης*, που τυπωνόταν στο τυπογραφείο «Σχερία» με εβδομαδιαία συχνότητα (Σεπτέμβριος 1851 – Σεπτέμβριος 1852) και είχε υπεύθυνο συντάκτη αρχικά τον Πέτρο Φωκά και στη συνέχεια τον Σπ. Μαύρο και τον Ν. Μαυροϊώαννη. Στο κύριο άρθρο του πρώτου φύλλου της εφημερίδας, που είχε τον τίτλο «Το Πρόγραμμά μας» γινόταν αναφορά στο πολιτικό κλίμα της Επτανήσου και παρεχόταν η υπόσχεση ότι η εφημερίδα θα σιγματίζε την παρανομία και θα υπερασπιζόταν τα δικαιώματα και την ελευθερία «του ελληνικού τούτου λαού». Στην εφημερίδα συνεργάζονταν ο Ι. Βερβιτσιώτης, ο Ι. Πετριτσόπουλος και ο Αντ. Πολυλάς. Επίσης στην Κέρκυρα εκδι-

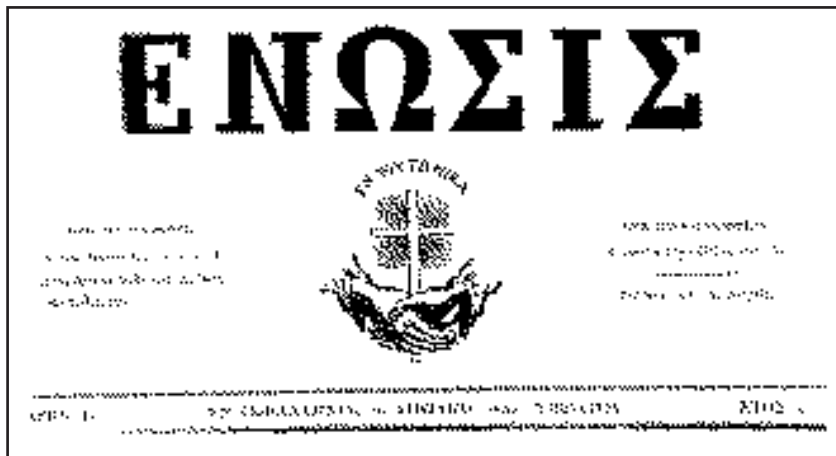
Ο Σπυρίδων Ζαμπέλιος (1815–1881), λόγιος και ιστορικός, από τις σημαντικές προσωπικότητες στη σύνταξη της εφημερίδας «Πατρίς». Επεξεργάστηκε και πρόβαλε από τους πρώτους την ιδέα περί ιστορικής συνέχειας του Ελληνισμού (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).

δόταν και η εφημερίδα *Ο Ερμής* (Οκτώβριος 1851 – Ιανουάριος 1852), «Εφημερίς των δημοτικών συμφερόντων». Τυπωνόταν στο ομώνυμο τυπογραφείο με υπεύθυνο εκδότη αρχικά τον Σπ. Μαύρο και στη συνέχεια τον Θ. Ρωμαίο. Από το δωδέκατο προτελευταίο φύλλο της (23 Δεκεμβρίου 1851), η εφημερίδα προβάλλει φιλοκυβερνητική και ανθενωτική γραμμή.

Εκτός από τις εφημερίδες αυτές κυκλοφόρησαν και άλλες που είχαν παράλληλους πολιτικούς στόχους, όπως η εβδομαδιαία εφημερίδα *Ελλάς* (Σεπτέμβριος 1850 – Ιούνιος 1851) που τυπωνόταν στο τυπογραφείο του Χ. Νικολαΐδου Φιλαδέφως με υπεύθυνο συντάκτη τον Σπ. Μαύρο και α-

κολουθούσε φιλενωτική γραμμή.

Πρέπει να σημειωθεί, ότι οι φερόμενοι ως «υπεύθυνοι συντάκτες» ήταν πρόσωπα τυπικά υπεύθυνα για τον νόμο, αλλά όχι και πραγματικά υπεύθυνοι για τη σύνταξη της εφημερίδας. Γι' αυτό και συχνά εμφανίζεται το ίδιο πρόσωπο ως υπεύθυνο για περισσότερες από μία εφημερίδες, ακόμη και διαφορετικών πολιτικών αποκλίσεων, όπως στην περίπτωση του Σπ. Μαύρου, υπεύθυνου συντάκτη των κερκυραϊκών εφημερίδων *Φιλαλήθης*, *Ελλάς* και *Ερμής*, ή του Σπ. Πολυκαλά, υπεύθυνου συντάκτη της μεταρρυθμιστικής εφημερίδας *Ενωσις* και της φιλοκυβερνητικής *Πέλεκυς* της Κεφαλονιάς. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και σε άλλες περιπτώσεις.

Ο τίτλος της εφημερίδας «Ενωσις», μεταρρυθμιστικής κατεύθυνσης, που εκδιδόταν στην Κεφαλονιά το 1849–50. Είχε ως έμβλημα μια παραλλαγή του μεσαιωνικού εμβλήματος της νήσου (Εθνική Βιβλιοθήκη).

Ο Ανδρέας Μουστοξύδης (175–1860), ιστορικός και λόγιος, εξέχον μέλος της ομάδας των προσωπικοτήτων που ήταν συσπειρωμένη στην παράταξη των Μεταρρυθμιστών. Το 1851–52 εξέδιδε στην Κέρκυρα την εφημερίδα «Φιλαλήθης».

Η ιδεολογία

Η ιδεολογία των Μεταρρυθμιστών διαμορφώνεται και κωδικοποιείται μέσα από την πολιτική αρθρογραφία του μεταρρυθμιστικού τύπου. Οι Μεταρρυθμιστές πρόβαλλαν την έννοια του οργανωμένου σε κρατική οντότητα έθνους, που την τοποθετούν κάτω από τα ατομικά συμφέροντα. Κατ' αυτούς, η πολιτική εξουσία πρέπει να είναι αιρετή και να δρα μέσα στο πλαίσιο των νόμων που καθορίζονται από την εθνική βούληση. Το σύστημα διακυβέρνησης του κράτους πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικό, δηλαδή οι κυβερνώντες πρέπει να εκπροσωπούν και να προστατεύουν τους κυβερνωμένους με τη δική συγκατάθεση και εντολή των κυβερνωμένων και πρέπει να είναι αποδεκτοί από την πλειοψηφία των κυβερνωμένων. Ως προς την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος, οι απόψεις των Μεταρρυθμιστών δεν ήταν ενιαίες. Άλλοι, που τους εξέφραζε η αρθρογραφία των κερκυραϊκών εφημερίδων *Πατρίς* και *Ερμής* και της κεφαλονίτικης εφημερίδας *Ενωσις*, προσανατολισμένοι στο φιλελεύθερο αγγλικό πρότυπο και με βάση την αρχή της εθνικής και όχι της λαϊκής κυριαρχίας, αποδέχονταν τον περιορισμό του εκλογικού δικαιώματος σε όσους ανταποκρίνονταν σε κριτήρια οικονομικά και παιδείας. Διαμετρικά αντίθετη ήταν η άποψη εκείνων που, επηρεασμένοι από το γαλλικό δημοκρατικό πρότυπο, θεωρούσαν ότι τα φυσικά δικαιώματα του ανθρώπου ταυτίζονταν με τα πολιτικά δικαιώματα και υποστήριζαν την ανάγκη της καθολικής ψήφου. Την άποψη αυτή πρόβαλλε η ζακυνθινή εφημερίδα *Το Μέλλον*. Τέλος, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των Μεταρρυθμιστών, τα πολιτικά κόμματα αποτελούν θεμελιακό στοιχείο ενός συνταγματικού κράτους και έχουν προορισμό να εναλλάσσονται στη διαχείριση της εξουσίας.

Οι Μεταρρυθμιστές αποδέχονταν ως φυσικά και απαραβίαστα

